

JERZY OSTAPCZUK

Chrześcijańska Akademia Teologiczna, Warszawa

Cerkiewnosłowiański przekład Ewangelii Mateusza w okresie po święcie Pięćdziesiątnicy w serbskich apostołach-ewangeliarzach krótkich Sv-17 i KM-512¹

(rękopis nr 17 ze zbioru P.I. Sewastjanowa (f. 270) Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Moskwie oraz nr 512 Biblioteki Narodowej św. Cyryla i Metodego w Sofii)

Rozpoczęte przed kilkoma laty badania cerkiewnosłowiańskiego przekładu Dobrej Nowiny w lekcjonarzach krótkich (*l esk*), polegające na porównywaniu wszystkich perykop jednego okresu liturgicznego, umożliwiły wskazanie bliskich sobie tekstologicznie rękopisów [Ostapczuk 2008].

Analiza liturgicznych perykop okresu Paschalnego [Ostapczuk 2010a, 33] umożliwiła wydzielenie z 67 rękopisów (w tym 38 jednorodnych typologicznie [Ostapczuk 2008, 22]) dwu manuskryptów poświadczających znaczną ilość nienotowanych dotąd wariantów. Są to: rękopis nr 4 przechowywany w Bibliotece Monasteru św. Pantelejmona na Górze Atos (Pn-4) i rękopis nr 2 przechowywany w Archiwum Serbskiej Akademii Nauk i Sztuki w Belgradzie (SA-2). Manuskrypty te należą do różnych narodowych tradycji (bułgarskiej i serbskiej) oraz reprezentują różne struktury lekcjonarzy krótkich (Pn-4 to apostoł i ewangeliarz; zaś SA-2 to apostoł-ewangeliarz). Poświadczają oddziaływanie na siebie różnych południowosłowiańskich narodowych tradycji, oraz formy i treści rękopiśmiennych zabytków. Opublikowany materiał tekstologiczny oraz informacje liturgiczne poświadczą o podobieństwie obu kodeksów w miejscach, które jednocześnie różnią się

¹ Artykuł został przygotowany w ramach Programu Kwerenda Fundacji na rzecz Nauki Polskiej (Umowa nr KW 10/2010), którego celem jest umożliwienie “prowadzenia za granicą specjalistycznych kwerend archiwistycznych, <...> poszukiwanie i badanie niedostępnych w Polsce materiałów źródłowych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych”.

od wszystkich pozostałych wykorzystanych w badaniach manuskryptach [Ostapczuk 2008, 31–34]. Inne warianty, poświadczone wyłącznie w Pn-4 lub tylko w SA-2 [Ostapczuk 2008, 37–40], pozwoliły na stwierdzenie, iż ani Pn-4 nie został przepisany z SA-2, ani SA-2 z Pn-4. Podobieństwo i różnorodność tekstologiczna oraz informacje liturgiczne (m.in. odsyłacze do zapisanych w innym miejscu perykop) obu rękopisów wskazały na istnienie w ich genezie wspólnego protografu [Ostapczuk 2008, 37].

Kolacjonowanie tekstu liturgicznych perykop Ewangelii Mateusza w okresie po święcie Pięćdziesiątnicy wskazało na istnienie drugiej pary bliźnich tekstologicznie rękopisów. Są to:

- 1) apostoł-ewangeliarz krótki przechowywany z zbiorze P.I. Sewastjanowa (f. 270) Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Moskwie, nr 17 (M. 1447) (skrót: Sv-17);
- 2) apostoł-ewangeliarz krótki przechowywany w Bibliotece Narodowej św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 512 (skrót: KM-512).

Pierwszy apostoł-ewangeliarz Sv-17 datowany jest obecnie na kon. XIV–pocz. XV (?) wieku; składa się ze 187 kart; został zapisany na papierze i pergaminie w serbskiej odmianie języka cerkiewnosłowiańskiego [Сводный каталог XIV, 160–161 (nr 58)¹]. Tłumaczenie tekstu Dziejów i Listów Apostolskich lekcjonarza Sv-17 G.A. Woskresenski zaliczył do pierwszej, najstarszej, grupy słowiańskich przekładów [Воскресенский 1892, 25–26; 1906, 6; 1908, V]. Można więc przypuszczać, iż także zapisany w nim tekst Dobrej Nowiny² należy zaliczyć do tej samej grupy. Nowotestamentowy tekst aprakosu Sv-17 nie znalazł się w spektrum zainteresowań późniejszych uczonych³.

Drugi apostoł-ewangeliarz KM-512 datowany jest na XV wiek; składa się z 311 papierowych kart; został zapisany na papierze w serbskiej odmianie języka cerkiewnosłowiańskiego [Цонев 1923, 48 (nr 512(304))⁴. W chwili obecnej⁵ aprakos znajduje się na kartach 44–311, zaś służebnik 1-43r.

Typologiczna klasyfikacja niniejszego lekcjonarza nie była dotychczas podawana [Цонев 1923, 48; Garzaniti 2001, 521]. Dopiero weryfikacja rękopisu *de visu* pozwoliła na określenie jego typu: jest to apostoł-ewangeliarz krótki ze służebnikiem. Jest to jedyny znany dotychczas lekcjonarz typu t^aesk ze służebnikiem w jednej księdze.

Apostoł-ewangeliarz krótki KM-512 był całkowicie dotychczas pomijany przez uczonych⁶.

Wykorzystanie w rozpoczętych przed kilkoma laty badaniach tekstologicznych lekcjonarzy krótkich dwu rękopisów Sv-17 i KM-512 zostało uwarunkowane ich typologiczną klasyfikacją. Opracowywany szczegółowo materiał źródłowy nie został ograniczony czasowo (np. tylko do najstar-

szych rękopisów, lub datowanych na XIII i XIV wiek, czy najmłodszych (XV–XVI-wiecznych). Kryterium doboru źródeł stanowiła klasyfikacja typologiczna. Wszystkie dostępne aprakosy krótkie (*lesk*), zarówno najstarsze (datowane na XI wiek) jak i najmłodsze (datowane nawet na wiek XVI), zostały wykorzystane do badań liturgicznych perykop z Ewangelii Mateusza czytanych w drugim okresie synaksarionu (tzn. po święcie Pięćdziesiątnicy). Posłużenie się wszystkimi dostępnymi jednorodnymi typologicznie rękopisami, począwszy od najmłodszych i skończywszy na najstarszych pozwala na otrzymanie obiektywnych wyników badań oraz pełnego obrazu tradycji rękopiśmiennej ewangeliarzy krótkich.

Jako materiał porównawczy wykorzystano łącznie 71 rękopisów, z tego 61 jednorodnych typologicznie — aprakosów krótkich (*lesk*), oraz 10 takich, których zachowane fragmenty mogły pierwotnie być ich częścią⁷. Są to (wyjaśnienie skrótów i informacje o każdym z rękopisów: Ab-5, A(b)-7, Ar, AR-6, As, B(n), B(n)-pal, BN-496, C(M)-1154, Cd-1, CL, Cr-236, CU, Eg-108, Es, F(l)-13, Fl-99, Fl-108, Fl-120, Fl-395, HB-452, Je, K(b), KB-1, KM-33, K(M)-111, KM-508, KM-512, KM-849, Kx, Li-680, Lu, Mk, Mu, Nk-2, NR, OR, Os, P(k), Pc-26, Pc-27, Pg-11, Pg-16, Pl, Pn-4, Pr-326, Pt, Qv-23, Qv-26, Qv-43, Qv-59, RA-816, Rl-13, Rm-107, Rm-108, S(t)-711, S(t)-1143, SA-2, SK, Sn-64, Sn-401, Sv-17, Tp-10, Tp-12, Tu, Ut-89, Vc, Vl, Vt-pal, Xl-31, Zg-16 (miejsce przechowywania, datacja i ilość kart) zostały podane na końcu w wykazie źródeł).

Konsekwentne występowanie w dwu lub większej liczbie rękopisów pewnej ilości charakterystycznych tylko dla nich wariantów dla rekonstrukcji pierwotnej formy zabytku nie posiada większego znaczenia. Jednak ich obecność pozwala na wskazanie podobieństwa genealogicznego poświadczających je manuskryptów. Na potrzeby takich badań uwzględniane są zarówno warianty, w których upatruje się świadomej interwencji kopistów, oraz powstałe w wyniku nieuwagi, nieświadomie. Nie ulega wątpliwości, iż niektóre te same zmiany (np. opuszczenia) w tekście różnych rękopisów mogły powstawać niezależnie od siebie. Jednak osoby przepisujące tekst, nie tylko ten uważany za kanoniczny i święty, mogły próbować przekazać go w możliwie najwierniejszy sposób, zaś najdziwniejsze jego brzmienie uważać na wierne odwzorowanie oryginału. Dlatego też należy pamiętać, iż kopiści mogli przepisywany tekst poddawać korekcie, ale mogli go także wiernie odwzorować w kopii.

W przedstawionym poniżej wykazie wariantów charakterystycznych dla dwu apostołów-ewangeliarzy krótkich Sv-17 i KM-512 nie uwzględniano wszystkich wariantów tekstu. Pominęto m.in.: a) zmiany szyku w zdaniu; b) oboczności form zaimków, tzn. *уже* — *еже*; c) różnic w formach *еро* —

Mt 17,15	во (по мѣножицеѣ lub мѣногашѣды)	оубо (по мѣножицеѣ)
Mt 17,24	приемлящеи lub прикмиши lub приемъше lub вземляще lub въземлящеи lub приемлащиа	приаша
Mt 17,25	приемляжтъ lub прикмашъ lub прикмаа lub въземляжтъ lub кмаютъ	приимжтъ
Mt 18,26	равѣ тѣ lub равѣ онѣ lub равѣ	тѣ
Mt 18,31	бывѣша(а) lub бывѣше(ю) lub бывающаа lub бывши lub бижаща	бывѣшалаго
Mt 19,18	кыѣ lub кою lub которыѣ	пакы
Mt 21,35	оубиша lub биша lub въбиша lub продаша	повиша
Mt 21,35	повиша	посипаша
Mt 22,19	образъ lub пѣназъ lub склазъ lub златицоу lub цѣтж lub цѣты lub цѣнж lub шелѣгии	дань
Mt 23,2	сѣдоша lub сѣдаща lub сѣдѣше lub сѣдѣтъ lub сѣдѣтъ lub сѣдеть lub сѣдѣ lub сѣде	сѣдѣть
Mt 23,9	вашѣ lub нашѣ lub вишныи	вашѣ
Mt 24,12	мѣногыѣхъ lub мѣногы	dodanie въ przed мѣногыѣхъ

Na uwagę zasługuje fakt, iż obok przedstawionych wyżej wariantów tekstologicznych Ewangelii Mateusza charakterystycznych tylko dla Sv-17 i KM-512, rękopisy te posiadają skomponowane w identyczny sposób informacje liturgiczne dla 16-tej niedzieli. Mimo zapisania odsyłaczy do miejsc, gdzie odpowiedniej perykopy należy szukać, zaraz po nich, znajduje się tekst właściwego fragmentu ewangelicznego.

Czytania nowotestamentowe dla 16. niedzieli w rękopisie Sv-17 (f. 80v11–82r11) wyglądają w następujący sposób:

- informacja liturgiczna przed tekstem z Apostoła (80v11): $\text{н}^{\text{а}}\text{е.} \overline{\text{сл.}} \overline{\text{гл.}} \overline{\text{з.}} \overline{\text{св.}} \overline{\text{т.к.}} \overline{\text{.е.}} \overline{\text{апл.}} \overline{\text{к}} \overline{\text{р.}} \overline{\text{і.}} \overline{\text{м.}} \overline{\text{л.}} \overline{\text{л.}} \overline{\text{а.}} \overline{\text{н.}}$;
- tekst Apostoła (80v12–81r12);
- informacja liturgiczna przed tekstem z Ewangelii (81r12–15): $\text{н}^{\text{а}}\text{е.} \overline{\text{сл.}} \overline{\text{.}} \overline{\text{е.}} \overline{\text{г.}} \overline{\text{л.}} \overline{\text{.}} \overline{\text{2}} \overline{\text{р.}} \overline{\text{е.}} \overline{\text{г.}} \overline{\text{л.}} \overline{\text{.}} \overline{\text{п.}} \overline{\text{р.}} \overline{\text{ч.}} \overline{\text{ю}} \overline{\text{с.}} \overline{\text{н.}} \overline{\text{ю}} \overline{\text{п.}} \overline{\text{а.}} \overline{\text{о}} \overline{\text{к.}} \overline{\text{о.}} \overline{\text{н.}} \overline{\text{м.}} \overline{\text{л.}} \overline{\text{к.}} \overline{\text{е.}} \overline{\text{и}} \overline{\text{о.}} \overline{\text{у.}} \overline{\text{ш.}} \overline{\text{и}} \overline{\text{с.}} \overline{\text{л.}} \overline{\text{и.}} \overline{\text{ш.}} \overline{\text{а.}} \overline{\text{т.}} \overline{\text{и}} \overline{\text{д.}} \overline{\text{а.}} \overline{\text{с.}} \overline{\text{л.}} \overline{\text{и.}} \overline{\text{ш.}} \overline{\text{т.}} \overline{\text{и}} \overline{\text{и.}} \overline{\text{ц.}} \overline{\text{и}} \overline{\text{в.}} \overline{\text{т.к.}} \overline{\text{о.}} \overline{\text{с.}} \overline{\text{т.и}} \overline{\text{.}} \overline{\text{л.}} \overline{\text{.}} \overline{\text{п.}} \overline{\text{о.}} \overline{\text{л.}} \overline{\text{о.}} \overline{\text{у.}} \overline{\text{и}} \overline{\text{е.}} \overline{\text{г.}} \overline{\text{л.}} \overline{\text{.}} \overline{\text{о.}} \overline{\text{т.}} \overline{\text{л.}} \overline{\text{.}} \overline{\text{м.}} \overline{\text{л.}} \overline{\text{.}} \overline{\text{и}} \overline{\text{т.}} \overline{\text{о.}} \overline{\text{п.}} \overline{\text{р.}} \overline{\text{и.}} \overline{\text{л.}} \overline{\text{о.}} \overline{\text{ж.}} \overline{\text{и.}}$;
- tekst Ewangelii (81r16–82r11).

Czytania nowotestamentowe dla 16. niedzieli w rękopisie KM-512 (f. 141v1-143r9) wyglądają w następujący sposób:

- informacja liturgiczna przed tekstem Apostoła (141v1–3): $\overline{\text{нѣ}} \cdot \overline{\text{ст}} \cdot \overline{\text{гѣ}}$
 $\overline{\text{л}} \cdot \overline{\text{ж}} \cdot \overline{\text{свѣтк}} \overline{\text{прѣо}} \overline{\text{гѣл}} \cdot \overline{\text{ж}} \cdot \overline{\text{гѣ}} \overline{\text{крѣпость}} \overline{\text{люамь}} \overline{\text{сх}} \overline{\text{принесѣте}} \overline{\text{гѣвы}} \cdot \overline{\text{апѣль}}, \overline{\text{къ}}$
 римлан^мw посла; - tekst Apostoła (141v4–142r7);

a) Poświadczane tylko w Sv-17:

Miejsce w Ewangeli	Warianty poświadczane w wykorzystanych rękopisach i KM-512	Warianty poświadczone tylko w Sv-17
Mt 6,22	вждеть lub ксть	opuszczono
Mt 7,1	осждаени вждете lub осждите сѧ lub сждими вждете	wsocʒʹenʹь boʒdeshi
Mt 7,5	изъ очесе ^{II} lub въ очесе	иже к̑ въ wцѣ
Mt 7,6	възвраць(ше) сѧ lub възвративше сѧ lub врацьше сѧ lub върацаше сѧ lub въвраць сѧ lub овраць(ше) сѧ	zapisanie pakty przed възвративше сѧ
Mt 8,3	ицисти сѧ lub ицистити (сѧ) lub очисти (сѧ) lub очистити (сѧ) lub истрѣвити	чт̑ити се
Mt 8,20	гнѣзда lub обитѣли	гнѣзъетъ
Mt 8,32	о҃утопж lub о҃утоне lub истопж lub истиноша сѧ lub истоне lub потоне lub истони се lub о҃умрѣша lub истоне и о҃умрѣшж lub измрѣша lub погразошж	выпаде
Mt 9,11	грѣшьники lub грѣшныи	грѣшници
Mt 9,27	глаголюща lub глаголюще	гл҃аста
Mt 12,30	иже не събираетъ lub иже не събирала lub кже не събирактъ lub не съвирактъ lub не събирала lub не събирала lub иже свирактъ lub иже к̑	иже
Mt 14,26	видѣвъше lub видѣша lub о҃узрѣвъше	видѣвши
Mt 14,29	петръ lub вѣтръ	іс̑ъ
Mt 15,25	она	wnь
Mt 19,6	нъ lub а	ни
Mt 19,27	идомъ lub идемъ	гр҃емь
Mt 22,11	въшьдъ lub вниде lub пришѣ	вьшѣши
Mt 22,22	отидж lub отиджтъ lub отидохѡ lub идоша	ѡиде
Mt 25,24	расточъ lub расточилъ lub расточилъ еси lub еси расточилъ lub расточи lub растачаши	растачае (Sv-17 ^{b 2})
Mt 25,27	пришьдъ	пришель (Sv-17 ^b)
Mt 25,28	дадите lub дади	даи (Sv-17 ^b)

² Dla perykopy na niedzielę 16. tygodnia po święcie Pięćdziesiątnicy w rękopisach Sv-17 i KM-512 zapisano odsyłacz (do znajdującego się w innym miejscu rękopisu perykopy) oraz następnie właściwą perykopę. Dlatego też tekst odsyłacza oznaczono skrótem Sv-17^a i KM-512^a zaś tekst zapisanej w całości po odsyłaczu perykopy jako Sv-17^b i KM-512^b.

Мiejscze w Ewangelii	Warianty poświadczane w rękopisach i Sv-17	Warianty poświadczane tylko w KM-512
Mt 4,18	рыбара lub ловыца lub рыбитеа lub рыбы lub рыбалъ lub ловыца lub ловыца рыбамъ	ловци
Mt 4,19	ва lub вы lub вамъ lub вала lub ваю	двѣ
Mt 7,3	сжыць lub сжкъ	власъ
Mt 7,3	бръвныа lub бръвныо lub клада	бръвь
Mt 7,4	сжыць lub сжчеци lub сжкъ	власъ
Mt 7,4	бръвныо lub бръвныа	бръвь
Mt 7,5	бръвныо lub кладау	бръвь
Mt 7,5	сжыць lub сжкъ	власъ
Mt 7,6	помѣтаите lub помещѣте lub помещаите lub мешете lub полагаите lub поверзете lub повергѣте lub посыпочите lub просыпаите lub просипочите lub сыпаль	мѣтаите
Mt 7,6	вашихъ lub вашъ lub ваша lub вашего lub своихъ lub свои lub своего lub стѣо	мои
Mt 8,4	повелѣ lub въсе	повѣлаеветъ
Mt 8,12	сынове	ѡнъ
Mt 8,12	изгънани вѣдѣтъ lub изгънани lub ижденѣтъ са lub выгнани воудѣтъ lub	изгънаны воудѣ
Mt 8,16	поздѣ же вѣвшоу	по сихъ же
Mt 8,16	вѣсныа lub вѣсныъ lub вѣсни lub вѣсныыа lub вѣсноуѣа lub вѣсныыхъ	вѣсноуѣице се
Mt 8,28	вѣсныа lub вѣсныаа lub вѣсноуѣица са lub вѣсаца са	вѣсиѣма
Mt 9,12	сѣдрави	зѣравимъ
Mt 9,23	домъ кѣнажъ lub домъ кѣназа lub домъ чѣбѣа lub храмѣнж кѣнажж	домъ кнезѣу
Mt 9,32	се lub авик	въсе
Mt 9,35	прохождааше lub проидѣше lub прохожаа lub вѣхѣжааше	прихѣжааше
Mt 11,1	ѡученикома своима lub ѡученикомъ своимъ lub колѣнома (своима)	добавление заповѣда по ѡученикомъ своимъ
Mt 14,15	коупатъ	кѣпѣти
Mt 14,24	вѣлаа са lub вѣлааа са lub вѣлааа са lub вѣлауѣа са lub погржжаа са и вѣлауѣа са lub покрываа са lub погржжаа са lub погрѣжѣмъ lub мѣча са lub мѣта са lub волиѣмъ	вѣлауѣе се
Mt 15,23	ѡнъ lub ѡи	ни
Mt 15,27	ѡдѣтъ	ѡдѣте

Mt 15,39	магдалинъскы(ѡ) lub магдалининьски lub магдалинъскѣи lub магдальскы lub могъдаламъ lub магдалинъскыхъ lub магдалынъскыми	македонскѣи
Mt 17,15	водж	dodanie въврѣжетъ ро въ водж
Mt 17,19	ѣдиномоу lub ѣдини	на единѣ
Mt 17,25	вари lub прѣвари lub рѣ	dodanie самъ przed вари
Mt 18,23	оуподоби са lub оуподовило се естѣ lub подовьно (кстѣ) lub поавное	оупоавити се
Mt 18,31	съжалиша (са) lub съжалихоу lub съжали (са)	съжалите
Mt 19,11	словесе lub словеса lub слово lub словоу	словесѣ
Mt 19,16	(да) имамъ lub да има lub примѣ lub да наслѣдѣю lub да наслѣдствоую lub (да) полѣчу lub д ^а имамю lub (да) оврацую	да им ^т а
Mt 19,20	юноша	юношѣ
Mt 19,21	нищимъ lub оубогимъ	нищими
Mt 19,22	юноша	юношѣ
Mt 19,26	възрѣвъ lub слышавъ	възрѣвъ слышавшѣ
Mt 19,30	послѣднии ^b	послѣдѣ
Mt 20,31	има lub емоу	имѣ
Mt 20,33	наю lub нама	наши
Mt 20,34	им ^a lub ихъ lub юю lub его	имѣ
Mt 20,34	им ^b lub ею lub овѣма	имѣ
Mt 22,21	кесаревъ lub кесарево lub црѣво	кесаревы
Mt 22,44	ногма твоима lub ногу твою	ногамъ твоимъ
Mt 23,11	вамъ lub всѣмъ	вамъ всѣмъ
Mt 24,3	пристѣпиша lub пристѣпихоу	dodanie пакы ро пристѣпиша
Mt 24,6	тѣгда	кыг ^a а
Mt 24,36	о дѣни (же) томъ	w днѣ того (sic!)
Mt 24,36	о годинѣ (тои) lub о часѣ (томъ)	ѿ чѣа того
Mt 24,38	посагающѣ (са) lub посагаючи lub влоудеще	посагающимъ
Mt 25,17	дроуга lub дроуга lub дрѣгоу	дроугыѣ (KM-512 ^b)
Mt 25,22	дроуга lub дроуга lub дрѣгое	дроугыѣ (KM-512 ^b)

c) Poświadczony tylko w Sv-17 lub KM-512:

	Większość rękopisów	Sv-17	KM-512
Mt 9,32	привѣса lub приведаша lub привѣдосте lub прѣнесоша lub принесоша lub принесѣ lub пристоупи lub придоша	пришѣше	пришѣ
Mt 23,3	творатѣ lub творите	тѣмо	творить
Mt 24,12	исчкнетѣ lub исчкнѣтъ lub исччетѣ lub исчхнетѣ	изгинетѣ	изгивнетѣ

Spośród podanych wariantów na uwagę zasługuje kilka miejsc, np. Mt 15,25, 22,11 i 15,39. W pierwszym (Mt 15,25) w większości rękopisów i KM-512 zapisano **она**, zaś w Sv-17 **wnъ**. Perykopa Mt 15,21-28 przedstawia rozmowę Jezusa z Kananejką. Po odpowiedzi udzielonej przez Chrystusa w Mt 15,24 (83r6–8) następny werset, opisujący zachowanie i słowa kobiety, w Sv-17 brzmi: **wnъ же шъ покани се кмоу глѹщие ги помози ми** (83r8–9). Pozorna zmiana zaimka osobowego **она** na **wnъ**, jest możliwa do wytłumaczenia tylko w tradycji serbskiej języka cerkiewnosłowiańskiego, w której na miejscu **а** kopiści mogli zapisywać **ъ** i odwrotnie; zaś forma czasownikowa **шъ** mogła być już nieodmienną dla wszystkich liczb i rodzajów [Темчин 2010, 166]. Wskazuje to na serbską (a nie macedońską) językową przynależność kopisty [Темчин 2010, 164–167]. W drugim miejscu Mt 22,11 w Sv-17 została poświadczona forma **въшъши**, natomiast w pozostałych aprakosach krótkich **въшѣдъ** lub **пришѣ** oraz **въниде**. W Sv-17 początek wersetu brzmi: **въшъши же црѣ** (77v13). Imiesłów ten, pozornie rodzaju żeńskiego, łączy się z rzeczownikiem rodzaju męskiego (**црѣ**). Taka konstrukcja gramatyczna możliwa jest do wytłumaczenia w bułgarskiej tradycji języka cerkiewnosłowiańskiego, w której nieodmienna forma imiesłowu (dla wszystkich liczb i rodzajów) formowała się na podstawie mianownika liczby mnogiej rodzaju męskiego [Мирчев 1978, 242]. Występowanie cech gramatycznych charakterystycznych dla bułgarskiej i serbskiej tradycji oraz pisowni serbskiej wskazują na Macedonię jako terytorium powstania tego rękopisu. W tym świetle interesującym jest trzecie miejsce (Mt 15,39), gdzie Magdala (nad jeziorem Tyberiadzkim) poświadczona w większości aprakosów krótkich i Sv-17, w KM-512 posiada wariant **македоньскіе** (126v3). Leksem związany z Macedonią był bliski kopiście apostoła-ewangeliarza KM-512, zaś ten nawiązujący do palestyńskiej lokalizacji miejsca z perykopy 9. soboty na tyle daleki i być może niezrozumiały, że zdecydował się on na wprowadzenie innowacji.

Przedstawione w niniejszej publikacji warianty tekstologiczne charakteryzują cerkiewnosłowiański przekład Ewangelii Mateusza w okresie po święcie Pięćdziesiątnicy dwu rękopiśmiennych apostołów-ewangeliarzy krótkich: nr 17 ze zbioru P.I. Sewastjanowa Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Moskwie (Sv-17) i nr 512 Biblioteki Narodowej św. Cyryla i Metodego w Sofii (KM-512).

Identyfikacja kolejnej pary bliskich sobie pod względem tekstologicznym i liturgicznym aprakosów krótkich posiada niewątpliwie znaczenie dla badań spuścizny św. braci Cyryla i Metodego, rękopiśmiennictwa narodów słowiańskich, cerkiewnosłowiańskich przekładów Dobrej Nowiny oraz tradycji liturgicznej.

Dokładne badania tekstologiczne wszystkich czytań apostoelskich i perykop ewangelicznych obu zabytków oraz kształtu fragmentów nowotestamentowych i tradycji liturgicznej umożliwią zapewne wskazanie większej ilości wariantów wspólnym obu rękopisom (Sv-17 i KM-512) lub notowanych tylko przez jeden z nich (Sv-17 lub KM-512). Jeżeli wyniki badań zostaną poświadczone także przez inne cerkiewnosłowiańskie oraz greckie rękopisy Dobrej Nowiny (niekoniecznie jednorodne typologicznie), to zostanie zrobiony kolejny krok, który umożliwi wskazanie bliskich tekstologicznie nowotestamentowych przekładów.

PRZYPISY

¹ Zob. także [Викторовъ 1881, 43; Шеламанова 1965, 259 (nr 1300); Garzaniti 2001, 547].

² Cerkiewnosłowiański przekład Dobrej Nowiny rękopisu Sv-17 nie został wykorzystany w prowadzonych przez G.A. Woskresenskiego badaniach tekstologicznych Ewangelii [Воскресенский 1894, 9–83; 1896, 10–66].

³ Rękopis ten (a faktycznie tylko Mt 6,24 (f. 57v22–58r3)) został wykorzystany przez L.P. Żukowską [Жуковская 1976, 43; 54] do badań tekstologicznych, poświadczających istniejącą w cerkiewnosłowiańskim przekładzie Ewangelii różnorodność [Жуковская 1976, 57].

Pod koniec ubiegłego stulecia apostoł-ewangeliarz krótki Sv-17 jako jeden z ponad tysiąca rękopisów został jeszcze uwzględniony we wstępnych badaniach tekstologicznych, które zostały przeprowadzone na potrzeby krytycznych wydań staro-cerkiewno-słowiańskich Ewangelii Jana i Mateusza [Евангелие от Иоанна, 73 (III.pag.)]. Nie został jednak, podobnie jak zdecydowana większość poddanych analizie źródeł, uwzględniony w aparacie krytycznym obu publikacji (por. wykaz wykorzystanych rękopisów [Евангелие от Иоанна, 39–40 (I.pag.); Евангелие от Матфея, 9–10]).

Apostoł-ewangeliarz Sv-17 został całkowicie pominięty w amsterdamskim projekcie cerkiewnosłowiańskiego tekstu Nowego Testamentu [Bakker 1996, X, 64–65; Bakker, van der Tak 1994, 33; 1996, 8–11; 1999, 7–12] oraz badaniach Apostoła I. Chirstowej-Szomowej [Христова 1996, 315–316; 2003a, 328–329; 2003b, 33–34; Христова-Шомова 1999, 214–215; 2004, 25–48].

⁴ Zob. także [Garzaniti 2001, 521].

⁵ Wcześniej aprakos zajmował karty 36–303, zaś służebnik 1–35 i 303–311 [Цонев 1923, 48].

⁶ Nie został w ogóle wykorzystany przez G.A. Woskresenskiego [por. Воскресенский 1879, 47–48; 1892, 9–48; 1894, 9–83; 1896, 10–66; 1906, 2–19; 1908, V] oraz w badaniach przeprowadzonych na potrzeby krytycznych wydań staro-cerkiewno-słowiańskich Ewangelii Jana i Mateusza [Алексеев 1986, 9–10; Евангелие от Иоанна, 77 (III.pag.)]. Nie uwzględnili go także autorzy Amsterdamskiego projektu cerkiewnosłowiańskiego tekstu Nowego Testamentu [Bakker 1996, X, 64–65; Bakker, van der Tak 1994, 33; van der Tak 1996, 8–11; 1999, 7–12] i I. Christowa-Szomowa, choć przez kilka lat prowadziła ona badania różnych apostołów(-ewangeliarzy) z kolekcji Biblioteki Narodowej w Sofii

[Христова 1996, 315–316; 2003a, 328–329; 2003b, 33–34; Христова-Шомова 1999, 214–215; 2004, 25–48].

⁷ Fragmenty rękopisów zawierające czytania na soboty i niedziele w okresie po święcie Pięćdziesiątnicy i ewentualnie Nowego Roku Cerkiewnego, mogły być także częścią lekcjonarzy sobotnio-niedzielných (*lsk*).

⁸ Ze względów typograficznych niemożliwe było wierne odwzorowanie litery *s*, którą w tym miejscu i kilku innych zapisano jako lustrzane odbicie.

⁹ Numer *gławy* nie został zapisany. Znajduje się tam puste miejsce. Tak samo wygląda sytuacja w innych miejscach tego rękopisu.

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

- Ab-5 – ewangeliaz (f. 1–129v), Archiwum Bułgarskiej AN w Sofii, nr 5, kon. XIII–pocz. XIV w., 168 f. (mf. i *de visu*);
- A(b)-7 – apostoł-ewangeliaz, Archiwum Bułgarskiej AN w Sofii, nr 7, pocz. XIV w., 141 f. (mf. i *de visu*);
- Ar – Ewangeliaz Archangielski, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór Muzealny (f. 178), nr 1666, 1092 r. (f. 1–177), XII w. (f. 178–178v), XIII–XIV (?) (f. 177v); 178 f. (ed.: [Архангельское евангелие]);
- AR-6 – ewangeliaz, Biblioteka Rumuńskiej AN w Bukareszcie, nr 6, XV w., 265 f. (*de visu*);
- As – Ewangeliaz Assemaniego, Biblioteka Watykańska, Slav. 3., poł. XI w., III+158 f. (ed.: [Kurz 1955]);
- B(n) – Ewangeliaz Bojański, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór W.I. Grigorowicza (f. 87), nr 8 (M 1690), I poł.–poł. XIII w., 109 f. (mf. i *de visu*);
- B(n)-pal – Bojański palimpsest, ewangeliaz, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór W.I. Grigorowicza (f. 87), nr 8 (M 1690), kon. XI w., f. 1–24, 32–47, 79 (ed.: [Добрев 1972]);
- BN-496 – apostoł-ewangeliaz, Narodowa Biblioteka Serbska w Belgradzie, nr. 496, II ćwierć XV w., 314 f. (*I^aesk*: f. 10–324) (*de visu*);
- C(M)-1154 – fragment ewangeliarza, Cerkiewne Muzeum Historyczno–Archeologiczne w Sofii, nr 1154, kon. XIII w., 1 f. (*de visu*);
- Cd-1 – ewangeliaz, Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie, zbiór Monasteru Czudowskiego, nr 1, kon. XIV w., 162 f. (*de visu*);
- CL – ewangeliaz, Biblioteka Instytutu Lingwistyki i Historii Literatury im. S. Pisca-riu w Kluż Napoce, nr 26, XVI w., 281 f. (*de visu*);
- Cr-236 – ewangeliaz, Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie, zbiór A.D. Czertkowa, nr 236, kon. XIV w., 156 f.;
- CU – ewangeliaz, Biblioteka Uniwestytecka w Kluż Napoce, nr 4095, XV w., 131 f. (*de visu*);
- Eg-108 – ewangeliaz, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór E.E. Ego-rowa (f. 98) nr 108, kon. XIV–pocz. XV w., 136 f. (*de visu*);
- Es – ewangeliaz Euzebiusza, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór Muzealny (f. 178), nr 3168, 1283 (1282?) r., 140 f. (ed. [Евсевіє Евангеліє] i mf.);

- F(l)-13 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, F.p.I. 13, XIII w., 74 f. (*de visu*);
- Fl-99 – ewangeliarz *Werkowicia* (*palimpsest Werkowicia*), Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, F.p.I. 99, kon. XIII w., 154 f. (mf. i *de visu*);
- Fl-108 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, F.p.I. 108, poł. XIV w., 178 f. (*de visu*);
- Fl-120 – apostoł-ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, F.p.I. 120, 1424 r., 179 f. (mf. i *de visu*);
- Fl-395 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, F.I.395, XVI w., 121 f. (*lesk*: f. 5–96v);
- HB-452 – ewangeliarz; Muzeum Historyczne Republiki Białoruś w Mińsku, nr 452, poł. XVI w., 120 f. (*de visu*);
- Je – ewangeliarz, Biblioteka Prawosławnego Patriarchatu Jerozolimskiego, slav. 19, poł. XIII w., 199 f. (*de visu*);
- K(b) – fragmenty ewangeliarza; Archiwum Biblioteki Rosyjskiej AN w Sankt Petersburgu, zbiór N.J. Kolobowa, nr 617a (4 f.) i Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie, zbiór Muzealny, nr 763* (1 f.); II poł. XIII w., 5 f. (*de visu*);
- KB-1 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, zbiór monasteru Cyrylo-Belozerskiego, nr 1, kon. XIV–pocz. XV w., 127 f.; (mf. i *de visu*);
- KM-33 – ewangeliarz, Biblioteka Narodowa im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 33 (579), I poł. XIV w., 22 f. (mf. i *de visu*);
- K(M)-111 – apostoł-ewangeliarz, Biblioteka Narodowa im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 111; kon. XIV w., 238 f. (mf. i *de visu*);
- KM-508 – apostoł-ewangeliarz, Biblioteka Narodowa im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 508 (151), pocz. XIV w., 144 f. (mf. i *de visu*);
- KM-512 – apostoł-ewangeliarz (f. 44–311) ze słuzebnikiem (f. 1–43), Biblioteka Narodowa im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 512, XV w., 311 f. (*de visu*);
- KM-849 – ewangeliarz, Biblioteka Narodowa im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 849, kon. XIII w., 70 f. (mf. i *de visu*);
- Kx – Ewangeliarz kapitana A. Koxno, Państwowa Biblioteka Narodowa im. A.M. Gorkiego w Odessie, nr 1/3 (49), II poł. XIII w., 130 f. (ed. [Koccek 1986] i *de visu*);
- Li-680 – apostoł-ewangeliarz, Naukowo-Historyczne Archiwum Instytutu Historii Rosyjskiej AN w Sankt Petersburgu, Oddział Zachodnioeuropejski – Kolekcja rękopisów południowosłowiańskich, nr 680,1; kon. XIII–pocz. XIV w., I+273 f. (*de visu*);
- Lu – ewangeliarz, Biblioteka Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Lublinie, nr 563 (stara sygn. 26), kon. XV–pocz. XVI w., f. 84 (*de visu*);
- Mk – ewangeliarz macedoński popa Jana, Archiwum Chorwackiej AN w Zagrzebiu, III c 1 (zbiór A. Михановича, nr 33), 133 f. (ed.: [Мошин 1954]); Biblioteka Patriarchatu Serbskiego w Belgradzie, nr 316, 2 f. (ed. [Ostapczuk 2010b] i *de visu*); kon. XII–pocz. XIII w., 135 f.;
- Mu – ewangeliarz, Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie, zbiór Muzealny

- (f. 178) nr 3178 (139 f.) i A.S. Uwarowa (f. 4911) nr 289 (16 f.), XIII w., 155 f. (mf. i *de visu*);
- Nk-2 – ewangeliarz (f. 2–148) i apostoł lekcjonarza (XVI w., f. 149–154), Archiwum Biblioteki Rosyjskiej AN w Sankt Petersburgu, zbiór N.K. Nikolskiego, nr 2, kon. XIII–pocz. XIV w., 147 f. (lesk: f. 2–148) (*de visu*);
- NR – ewangeliarz, Rumuńska Biblioteka Narodowa w Bukareszcie, nr 10848, poł. XIII w., 125 f. (*de visu*);
- OR – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, Zbiór Rękopisów (f. 218), nr 1987, IV ćwierć XV w., 121 f. (*de visu*);
- Os – Ewangeliarz Ostromira, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, F.p.I. 5, 1056-1057, 294 f. (ed.: [Остромирово Евангелие]);
- P(k) – fragment ewangeliarza, Rosyjski Instytut Literacki Rosyjskiej AN (Puszkinskij Dom) w Sankt Petersburgu, Kol. otd. postup. op. 25 nr 3, kon. XIII–pocz. XIV w., 1 f. (*de visu*);
- Pc-26 – apostoł-ewangeliarz, Monaster Peczka Patriarsza w Peczu, nr 26, 2 ćwierć XV w., 305 f. (mf. i *de visu*);
- Pc-27 – apostoł-ewangeliarz, Monaster Peczka Patriarsza w Peczu, nr 27, 1451 r., 311 f. (mf. i *de visu*);
- Pg-11 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, zbiór M.P. Pogodina, nr 11, kon. XII–pocz. XIII w., 264 f. (*de visu*);
- Pg-16 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, zbiór M.P. Pogodina, nr 16, II poł. XIV w., 115 f. (*de visu*);
- Pl – Ewangeliarz Płowdiwski, Biblioteka Narodowa im. Iwana Wazowa w Płowdiwie, nr 9 (67+65), poł. XIII w., 91 f. (ed.: Michel 1987);
- Pn-4 – lekcjonarz apostoła krótkiego (f. 1–77v) i ewangeliarza (f. 78–202), Biblioteka klasztoru św. Pantelejmona na Górze Atos, slav. 4, część ewangeliczna kon. XIII–pocz. XIV w. (f. 78–202), 202 f. (mf.);
- Pr-326 – ewangeliarz, Biblioteka Naukowa im. W. Stefanika we Lwowie, zbiór A.S. Petruszewicza, nr 326, kon. XV w., 115 f. (*de visu*);
- Pt – ewangeliarz, Klasztor Putna w Rumunii, nr 114, kon. XIII w., 146 f. (ed. [Kałuźniacki 1888] i *de visu*);
- Qv-23 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, Q.p.I 23, I poł. XIII w., 130 f. (*de visu*);
- Qv-26 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, Q.p.I. 26, kon. XIII (?)–pocz. XIV w., 160 f. (mf. i *de visu*);
- Qv-43 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, Q.p.I 43, XIII–XIV w., 183 f.; (*de visu*);
- Qv-59 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu, Q.p.I 36 (10 f.) i Q.п.I. 59 (137 f.), pocz. XIV w., 147 f.; (mf. i *de visu*);
- RA-816 – ewangeliarz, Rosyjskie Państwowe Archiwum Akt Dawnych w Moskwie, Zbiór rękopisów Archiwum (f. 188), nr 816, XIII w., 126 f. (mf. i *de visu*);
- RI-13 – Ewangeliarz Ryński A, Klasztor Ryński w Bułgarii, nr 1/13, pocz. XIII w., 102 f. (mf. i *de visu*);
- Rm-107 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór N.P. Rumiancewa (f. 256), nr 107, I poł. XIV w., 161 f. (*de visu*);

- Rm-108 – ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór N.P. Rumiancewa (f. 256), nr 108, pocz. XIV w., 117 f. (*de visu*);
- S(t)-711 – fragment ewangeliarza, Muzeum Narodowe im. A. Szeptyckiego we Lwowie, R.K. nr 711, XII w., 1 f. (*de visu*);
- S(t)-1143 – fragment ewangeliarza, Muzeum Narodowe im. A. Szeptyckiego we Lwowie, R.K. nr 1143, XIII w., 2 f. (*de visu*);
- SA-2 – apostoł-ewangeliarz, Archiwum Serbskiej ANSz w Belgradzie, nr 2, 1366/1371, 191 f. (mf. i *de visu*);
- SK – Księga Sawy, Rosyjskie Państwowe Archiwum Akt Dawnych w Moskwie, zbiór Typografii Synodalnej (f. 381), nr 14, XI w., 166 f. (f. 25–153) (ed.: [Князевская, Коробенко, Дограмаджиева 1999]);
- Sn-64 – ewangeliarz, Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie, zbiór Synodalny, nr 64, IV ćwierć XIV w., I+133+I f. (*de visu*);
- Sn-401 – ewangeliarz, Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie, zbiór Synodalny, nr 401, I poł. XIV w., I+132+I f.;
- Sv-17 – apostoł-ewangeliarz, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie, zbiór P.I. Sewastjanowa (f. 270.II), nr 17, XIV–XV w., I+186 f. (*de visu*);
- Tp-10 – ewangeliarz; Rosyjskie Państwowe Archiwum Akt Dawnych w Moskwie, zbiór Typografii Synodalnej, nr 10, II poł. XIV w., 136 f. (*de visu*);
- Tp-12 – ewangeliarz; Rosyjskie Państwowe Archiwum Akt Dawnych w Moskwie, zbiór Typografii Synodalnej, nr 12, XIII–XIV w., 98 f. (*de visu*);
- Tu – Ewangeliarz Turowski, Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie, F. 19, nr 1, XI w., 10 f. (ed.: [Богданова 1985: 74–100]);
- Ut-89 – *Karty Czerewkowskie*; ewangeliarz, Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Petersburgu, zbiór Ustiużski, nr 89, pocz. (?)–I poł. XIV w., 10 f. (*de visu*);
- Vc – Ewangeliarz Wraczański, Biblioteka Narodowa im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 19 (199), I poł. XIV w., 201 f. (ed. [Цонев 1914] i *de visu*);
- Vl – Ewangeliarz Weleski, Narodowa Biblioteka im. św. Cyryla i Metodego w Sofii, nr 18 (273), poł. XIII w., 31 f. (*de visu*);
- Vt-pal – Watykański palimpsest, Biblioteka Watykańska, gr. 2502, poł. (?) XI w., 99 f. (ed.: [Кръстанов, Тотоманова, Добрев 1996]);
- XI-31 – apostoł-ewangeliarz; Państwowe Muzeum Historyczne w Moskwie; zbiór A.I. Chłudowa, nr 31, XIV w., 270 f. (*de visu*);
- Zg-16 – ewangeliarz, Biblioteka klasztoru Zografskiego na Górze Atos, nr 16 (stara sygnatura I.B.5), pocz. XVI w., 175 f. (mf.).

BIBLIOGRAFIA

- Bakker H.P.S., 1996: *Towards a Critical Edition of the Old Slavic New Testament, A Transparent and Heuristic Approach*. Amsterdam.
- Bakker M., van der Tak J.G., 1994: Collating Greek and Slavic Apostolos Manuscripts, *Palaeobulgarica*, XVIII, № 2. 32–49.
- Garzaniti M., 2001: *Die altslavische Version der Evangelien: Forschungsgeschichte und zeitgenössische Forschung*. Köln-Weimar-Wien. (Bausteine zur slavischen

- Philologie und Kulturgeschichte, Neue Folge, Reihe A: Slavische Forschungen, Bd 33).
- Kałużniacki A.E., 1888: *Evangeliarium Putnanum*. Vindobonae et Tschene. (Monumenta linguae palaeoslovenicae collecta et in lucem edita, t. 1).
- Kurz J., 1955: *Evangeliarum Assemani. Codex Vaticanus 3. Slavicus Glagoliticus*. Praha. Tomus II.
- Michel G.M., 1987: *Das Plovdiver Evangeliar: Slavische Handschrift Nr 67 der Plovdiver Nationalbibliothek – Ein Denkmal der mittelbulgarischen Sprache des XIII–XIV Jahrhunderts*. Edition und Untersuchung. Neuried. (Typoskript – Edition on Hieronymus. Slavische Sprachen und Literaturen, Bd. 14).
- Ostapczuk J., 2008: Cerkiewnosłowiański przekład Ewangelii Jana okresu Paschalnego w lekcjonarzach nr 4 z klasztoru św. Pantelejmona i nr 2 Serbskiej Akademii Nauk i Sztuki w Belgradzie, *Rocznik Teologiczny ChAT*, L, z. 1–2. 21–53.
- Ostapczuk J., 2010a: Projekt badawczy tekstu staro-cerkiewno-słowiańskiego ewangeliarza krótkiego, *Slavistica Vilnensis 2010* (Kalbotyra 55 (2)). 31–45.
- Ostapczuk J., 2010b: Dwie zidentyfikowane karty Ewangeliarza Macedońskiego (papa Jovana) (kon. XII–pocz. XIII w.), in *ПОЛАТА КЪНИГОПИСЬНАМА*, vol. 38. Amsterdam, 67–98.
- van der Tak J.G., 1996: The Apostolus Christinopolitanus and the Text of the Old Slavic Aposolus: The Lessons for Saturday and Sunday of weeks 10–20 after Pentecost, in *ПОЛАТА КЪНИГОПИСЬНАМА*, vol. 29–30. Amsterdam, 4–49.
- Tak van der J.G., 1999: *The Old Slavic Apostolos: The Lessons of the Short Lectionary from Pentecost to Great Lent and the Abstracts of the Epistles*, Amsterdam.
- Алексеев А.А., 1986: Опыт текстологического анализа славянского Евангелия (по спискам из библиотек Болгарии), *Palaeobulgarica*, № 3. 8–19. София.
- Архангельское евангелие = *Архангельское евангелие 1092 г.* Изд. Румянцевскаго Музея. Москва, 1912.
- Богданова С., 1985: Туровско Евангелие. Индекс на словоформите, in *Годишник на Софийския Университет Климент Охридски, Факултет по Славянски Филологии. Книга 2. Езикознание*. Т. 79, 2, 74–100.
- Викторовъ А., 1881: *Собрание рукописей П.И. Севастьянова*. Москва.
- Воскресенский Г.А., 1892: *Послания святого апостола Павла по основнымъ спискамъ четырехъ редакцій рукописнаго славянскаго апостольскаго текста съ разночтеніями изъ пятидесяти одной рукописи Апостола XII–XVI вв., Послание къ Римлянамъ*. (Древне-славянский Апостоль). Сергіевъ Посадъ.
- Воскресенский Г.А., 1879: *Древний славянский переводъ Апостола и его судьбы до XV в. Опытъ изслѣдованія языка и текста славянскаго перевода Апостола по рукописямъ XII–XV вв.* Москва.
- Воскресенский Г.А., 1894: *Евангелие отъ Марка по основнымъ спискамъ четырехъ редакцій рукописнаго славянскаго евангельскаго текста съ разночтеніями изъ ста восьми рукописей Евангелия XI–XVI вв.* Сергіевъ Посадъ.
- Воскресенский Г.А., 1896: *Характеристическія черты четырехъ редакцій*

- славянскаго перевода Евангелія отъ Марка по сто двенадцати рукописямъ Евангелія XI–XVI вв. Москва.
- Воскресенскій Г.А., 1906: *Посланіе святаго апостола Павла къ Коринфянамъ 1-е по основнымъ спискамъ четырехъ редакцій рукописнаго славянскаго апостольскаго текста съ разночтеніями изъ пятидесяти семи рукописей апостола XII–XVI вв.* (Древне-славянскій Апостоль. Вып. 2). Сергієвъ Посадъ.
- Воскресенскій Г.А., 1908: *Посланія святаго апостола Павла къ Коринфянамъ 2-е, къ Галатамъ и къ Ефесеямъ по основнымъ спискамъ четрехъ редакцій рукописнаго славянскаго апостольскаго текста съ разночтеніями изъ пятидесяти шести рукописей апостола XII–XVI вв.* (Древне-славянскій Апостоль. Вып. 3, 4, 5). Сергієвъ Посадъ.
- Добрев И., 1972: *Глаголическият текст на Боянския палимпсест. Старобългарски паметник от края на XI в.* София.
- Евангелие от Иоанна = *Евангелие от Иоанна в славянской традиции* (Novum Testamentum Palaeoslovenice I), изд.: А.А. Алексеев, А.А. Пичхадзе, М.Б. Бабицкая, И.В. Азарова, Е.Л. Алексеева, Е.Л. Ванеева, А.М. Пентковский, В.А. Ромодановская, Т.В. Ткачева. Санкт-Петербург, 1998.
- Евангелие от Матфея = *Евангелие от Матфея в славянской традиции* (Novum Testamentum Palaeoslovenice II), изд.: А.А. Алексеев, И.В. Азарова, Е.Л. Алексеева, М.Б. Бабицкая, Е.Л. Ванеева, А.А. Пичхадзе, В.А. Ромодановская, Т.В. Ткачева. Санкт-Петербург, 2005.
- Евсевієве Евангеліє = *Евсевієве Евангеліє*. Наукове видання. Пам'ятки української мови XIII ст. Київ, 2001. (Серія канонічної літератури. Відп. ред. В.В. Німчук).
- Жуковская Л.П., 1976: *Текстология и язык древнейших славянских памятников*. Москва.
- Князевская О.А., Коробенко Л.П., Дограмаджиева Е.П., 1999: *Саввина книга. Древнеславянская рукопись XI, XI–XII и конца XIII века*. Москва.
- Коссек Н.В., 1986: *Евангелие Кохно. Болгарский памятник XIII в.* София.
- Кръстанов Т., Тотоманова А.-М., Добрев И., 1996: *Ватиканско евангелие: Старобългарски кирилски апракос от X в. в палимпсестен кодекс Vat. Gr. 2502*. София.
- Мирчев К., 1978: *Историческа граматика на българския език*. София.
- Мошин В., 1954: *Македонско евангелие на поп Јована*. (Стари текстови, т. 1). Скопје.
- Остромирово Евангелие = *Остромирово Евангелие 1056–57: Факсимильное воспроизведение памятника*. Ленинград–Москва, 1988.
- Сводный каталог XIV = *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в России, странах СНГ и Балтии. XIV век. Вып. 1 (Апокалипсис – Летопись Лаврентьевская)*. Ред.: О.А. Князевская, Н.А. Кобяк, А.Л. Лифшиц, Н.Б. Тихомиров, А.А. Турилов, Н.Б. Шеламанова. Москва, 2002.

- Темчин С.Ю., 2010: Сербский столпный апракос Равулы (ок. 1353 г.): происхождение, особенности языка, структура, in Темчин С.Ю., *Исследования по кирилло-мефодиевистике и палеославистике* (Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne, т. 5). Kraków, 147–193.
- Христова И., 1996: Изборни евангелия и апостоли от XVI век, in Христова Б. (ред.), *Българският шестнадесети век: Сборник с доклади за българската обща и културна история през XVI век*. София, 315–328.
- Христова И., 2003a: Славянският превод на Апостола и неговите редакции, in Милтенова А., Тончева Е., Бърлиева С. (ред.), *Пъти достояние: Сборник в памет на Стефан Кожухаров*. София, 311–331.
- Христова И., 2003b: Атонската редакция на Апостола, *Palaeobulgarica*, XXVII, № 1. София, 11–36.
- Христова-Шомова И., 1999: Кирилло-Мафодиевский перевод Апостола и его редакции, *Slavia*, № 68, s. 2, 213–228.
- Христова-Шомова И., 2004: *Слѣдѣниѣт апостол в славянската ръкописна традиция*, Том 1 (Изследване на библейския текст), София.
- Цонев Б., 1914: *Врачанско евангелие: Среднобългарски паметник от XIII век*, (Български старини, Кн. 4). София.
- Цонев Б., 1923: *Опис на славянските ръкописи в Софийската Народна Библиотека*, Т. II. София.
- Шеламанова Н.Б., 1965: Предварительный список славяно-русских рукописей XI–XIV вв., хранящихся в СССР, *Археографический ежегодник за 1965 год*, вып. 1966. Москва, 177–272.

E-mail: Jerzy Ostapczuk <jostap@wp.pl>

Maj 2012

JERZY OSTAPCZUK

The Church Slavonic Translation of the Gospel of Matthew in the Period after the Pentacost from Serbian Apostol-Gospel Abbreviated Lectionaries Sv-17 and KM-512

The article is devoted to two abbreviated Serbian Apostol-Gospel lectionaries from the collections of the Russian State Library in Moscow, P. I. Sevastianov collection (f. 270), no. 17 (Sv-17) and the Bulgarian National Library (Sts. Cyril and Methodius) in Sofia, no. 512 (KM-512).

The collation of liturgical readings of the Gospel of Matthew (from the Pentecostal period of Synaxarion), based on 71 manuscripts, has shown that these two manuscripts have unusual readings (in terms of translation, additions, omissions, harmonization, etc.) that are characteristic only for these two lectionaries.

The existence of the unusual readings of the Gospel of Matthew in these two lectionaries allows us to classify them as textologically homogeneous Church Slavonic manuscripts of the abbreviated lectionary.

Keywords: Gospel of Matthew; lectionary, abbreviated, text criticism, Church Slavonic manuscript.